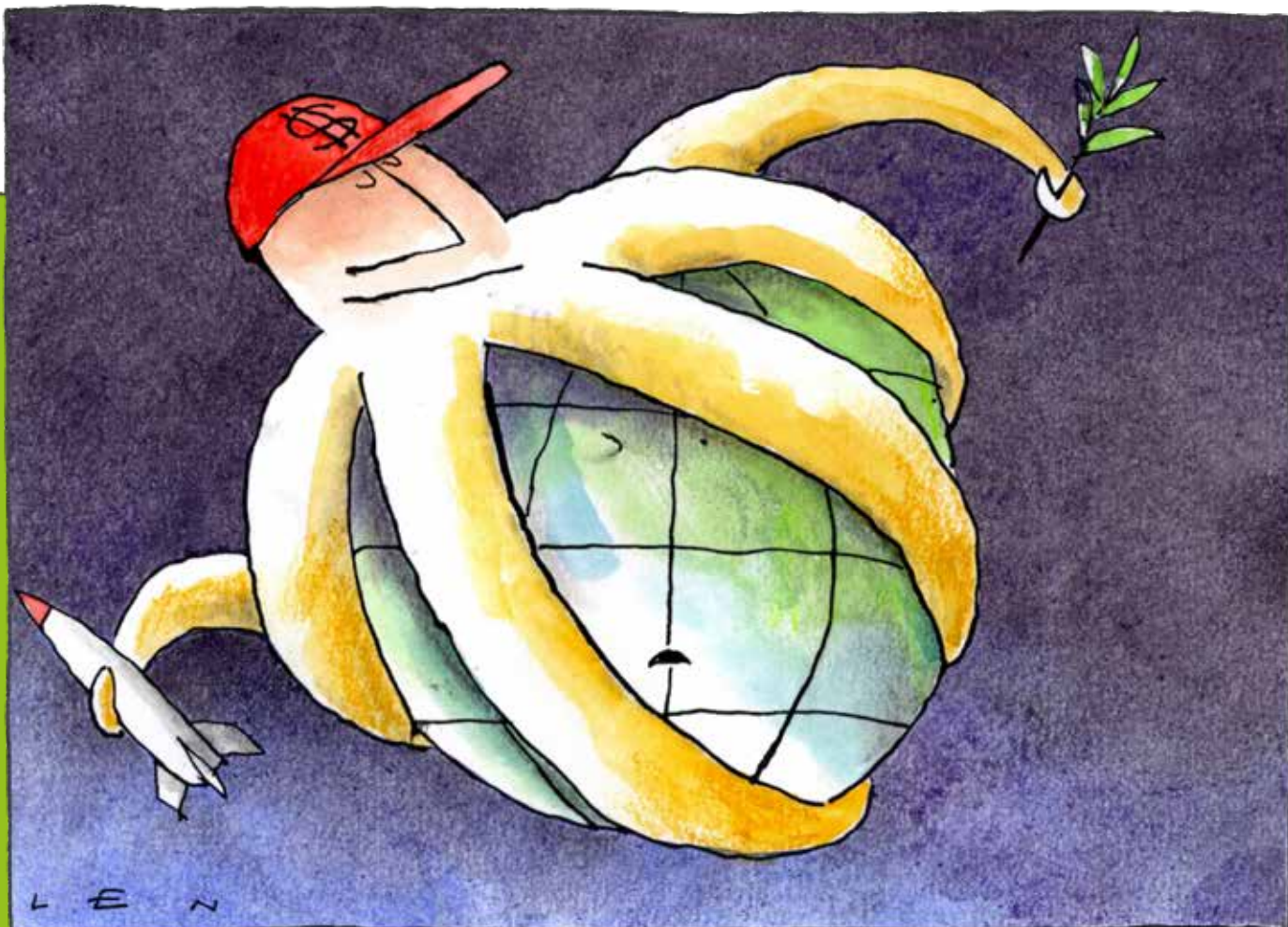

Vredesspiraal

jaargang 22 / nummer 1 / maart 2026

Stop ReArmEU

Miljarden voor vernietiging

Europa

Europa als ideaal:
waardigheid boven macht

Polarisatie

Diep canvassing:
oefening in hoop

Krijn Strijd

Hartstochtelijk getuigen
van verzoening

IN DIT NUMMER

3

13

18

COLOFON

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Héleen Broekema,
Rob van Essen, Leen van den Herik, Ton Rullmann,
Margreet Hogeterp (hoofdredacteur).

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede
IBAN: NL14 TRIO 0320 3644 02

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

- Ton Rullmann
3 De toekomst van Europa. Waardigheid boven macht
- Ton Rullmann
5 Sonnetten uit de gevangenis
- Margreet Hogeterp
6 Kiezen voor vrede, juist in deze tijd
- Jan Schaake
8 De veiligheidsval van de EKD
- Rob van Essen
10 Column: Godsdienstwaanzzinnig
- Leen van den Herik
11 Geweldloos opvoeden: Oefenen met machtsverschil
- Leen van den Herik
12 Geloof in vrede
- Harry Zeldenrust
13 Hartstochtelijk getuigen van verzoening
- Wendela de Vries
16 Stop ReArmEU voor rechtvaardige vrede
- Margreet Hogeterp
18 Deep canvassing: oefening in hoop
- 20 Vredesnieuws**
- Heleen Hoek
22 Talen naar vrede: Lied van de profeet
- 23 Agenda**
- Jaap Zijlstra
24 Geef mij een klein begin

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Waardigheid boven macht

Het beeld van de wereld kantelt. Oorlog in Europa. Honderden miljarden naar defensie. De terugkeer van het naakte negentiende-eeuwse imperialisme. Europa is verweesd, omdat de band met de VS eenzijdig wordt opgezegd. De internationale rechtsorde, opgebouwd sinds 1945, wankelt. Hoe moet Europa reageren?

Ton Rullmann

Een column van Stevo Akkerman uit 2022 weerspiegelt het dilemma. Hij beschrijft een confrontatie tussen de Italiaanse filosofe Donatella Di Cesare, pacifist, en de Oekraïense publiciste Oksana Forostyna. Di Cesare had gezegd: “Europa had met Poetin moeten onderhandelen in plaats van Oekraïne militair te steunen. We denken nog altijd dat vrede pas volgt na oorlog, maar we moeten vrede op de eerste plaats zetten.” (Zie ook *Vredesspiraal*, december 2024). Goede ideeën, reageerde Forostyna, maar de Oekraïners kunnen zich die nu even niet veroorloven. “Wat u ons vraagt is of we alsjeblieft willen sterven voor uw mooie ideeën.” Stevo Akkerman vervolgde met: “Het was onmogelijk het met Forostyna oneens te zijn, het was ook onmogelijk om daar niet droevig van te worden.”

Maskers vallen af

Sinds 2022 etaleerden politici vooral gretigheid, geen droefheid. In plaats van alles op alles te zetten om aan vrede te werken (en daarbij het eigen gedrag kritisch te beschouwen), koos men voor verharding. Geharnaste standpunten werden ingenomen, niet in de laatste plaats door linkse partijen, over een einde maken aan het imperialisme van Poetin. Humaniteit werd gelijkgesteld aan ingrijpen. De Oekraïners moeten gered worden!

Nobel, maar ook bijziend en overmoedig. Andere waarden werden het raam uitgegooid: samenwerken met je burens, denken aan de lange termijn, een toekomstige vrede. Alleen de militaire weg werd ingeslagen, diplomatie kwam er niet aan te pas. Politici en burgers stelden compassie en rechtsgevoel centraal, maar zagen te laat hoe de oorlog in Oekraïne als instrument gebruikt werd in de geopolitieke strijd van de VS tegen

Rusland en een gevecht om grondstoffen. Op het moment dat ik dit schrijf stelt de VS Groenland te moeten bezitten. De komende weken kan de situatie escaleren. De maskers vallen af. Misschien een opluchting? In elk geval een kans, en harde noodzaak, voor Europa om zich te bezinnen op wat het is en wil zijn.

Serviele vakantiebestemming

Politici van links en rechts beklemtonen dat Europa op eigen benen moet staan. Wat bedoelen ze daar mee? Dat het goed is ons te ontworstelen aan de afhankelijkheid van de VS lijkt me duidelijk. Het is bedreigend dat we digitale media en informatiebeheer zo sterk in handen hebben gelegd van Amerikaanse bedrijven. Het bewijst hoe beleidsmakers voornamelijk oog hadden voor economische aspecten (‘het is efficiënt’) en veel te weinig voor afhankelijkheid. Er valt veel te zeggen voor het beeld dat de VS na 1945 op slimme wijze Europa gekoloniseerd hebben, met denkbeelden, economische en militaire macht. Het einde van de Amerikaanse dominantie van Europa is óók de bevrijding van een last. Vrij om onze eigen weg te vervolgen.

Je hoort zeggen dat Europa de concurrentie aan moet gaan met de ‘grootmachten’ VS, Rusland en China. Rinnooy Kan, oud-voorzitter van de SER, formuleerde het in *NRC* zo: “Europa moet zo spoedig mogelijk zijn concurrentiekracht herstellen, zijn defensie versterken, zijn markten integreren, zijn besluitvorming versnellen, zijn politieke rijen sluiten. Op straffe van een toekomst als serviele vakantiebestemming.”

Dit beleid zou de crisis alleen maar vergroten. ‘De politieke rijen sluiten’ komt neer op minder inspraak, minder democratie, meer doordrukken van wat door leiders als onvermijdelijk wordt gezien. Het is de filosofie van ‘er is geen alternatief’, technocratisch beleid ten dienste van economische en militaire macht. Europa dat probeert mee te boksen met ‘de grootmachten’.

Europa als ideaal

Mijn visioen is een andere. Voor mij is Europa niet in de eerste plaats de economische vrijhandelszone. Europa is een gedachte, een ideaal. Open-

Europa is een gedachte, een ideaal.

heid, vrije gedachtenwisseling, samenwerking, sociale markt, mensenrechten. Dit alles komt nu al zichtbaar onder druk door de als onvermijdelijk gepresenteerde militarisering. Als Europa blokvorming en macht vooropstelt om Trump, Poetin en Xi het hoofd te bieden, verzaakt het precies datgene wat zijn grootheid en aantrekkelijkheid uitmaakt.

Geen bondgenootschappen meer met landen die het internationaal recht en mensenrechten met voeten treden. Ook als het ons wat kost. Laat het afgelopen zijn met de mentaliteit van altijd moeten winnen, van concurrentie waarbij de één wint en de ander verliest. Rinnooy Kan schetst een doembeeld van Europa als serviele vakantiebestemming.

Wat een larioek! We beschikken over kennis, kapitaal en technologie. We zijn enorm rijk en welvarend. En stel dat het economisch iets minder wordt als prijs voor onafhankelijkheid – we vervallen niet in armoede. De uitdaging is om te zorgen voor een eerlijke verdeling van de lasten, maar juist Europa moet dat aankunnen.

Zet in op *soft power*

Streef niet langer naar dominantie. Accepteer de mogelijkheid van verlies. Hoe bevrijdend zou dat zijn. En dan ook dit: eeuwenlang was West-Europa heer en meester in de wereld. We waren de uitvinders van het koloniale systeem, dat tot op de dag van vandaag onnoemelijke schade berokkent en leed veroorzaakt. Mentaal en praktisch heeft Europa hier nog niet echt afstand van genomen.

Het opgeven van het beeld van Europa als grootmacht lijkt me wezenlijk voor het proces van dekolonisering. Ga ervaren hoe het is om op een andere plek te staan. Kies voor bondgenootschappen met landen in de Global South. Zet

in op de *soft power* van diplomatie, economische betrekkingen en intensieve contacten op alle niveaus van de samenleving.

En Rusland? Op afschrikking kun je geen duurzame relaties bouwen. En hoe je het wendt of keert, Rusland is naaste buur, en in de hele geschiedenis nauw verbonden met het Europese continent. Militarisering staat voor: houden wat je hebt. Er wordt gedaan alsof dat gaat over vrijheid. In de praktijk komt het maar al te vaak neer op: verdedig de vrije markt en de rechten van bedrijven; leg democratie op om toegang te krijgen tot nieuwe markten.

Verlies accepteren

Er is geen makkelijke oplossing voor de oorlog in Oekraïne. De Oekraïense soldaat en schrijver Artem Tsjech zei in een indrukwekkend essay (vertaald in NRC): “De meeste Oekraïners hebben de angst echter allang overwonnen en er waardigheid en zelfopoffering uit gedistilleerd. Waardigheid is vaak meer waard dan je leven. En al zeker meer dan comfort. [...] Het staat vast dat de toekomstige vrede onrechtvaardig zal zijn, maar wij zullen de nieuwe wereld zonder oorlog betreden met onze waardigheid intact.”

Ik lees dit met groot respect. Wat zou ik zelf doen in oorlog en bezetting? Welk verzet zou ik durven plegen, en hoe zou ik mijn menselijke waardigheid overeind houden? Tegelijk is de oplossing die Rutte, Von der Leyen en alle anderen propageren geen oplossing: er is niets waardigs aan een politiek van permanente confrontatie en dreiging met vernietiging. Het is onmogelijk te kiezen tussen de waarheid van Di Cesare en de waarheid van Forostyna. Dat lijkt me een vorm van onmacht en verlies die we beter kunnen accepteren, dan overschreeuwen met grootspraak.

Het is niet aan het Westen of wie dan ook om te zeggen dat Oekraïne maar op moet geven. Het is wél de vraag of Europa door moet gaan met militaire steun ‘*whatever it takes*’. Waardigheid is niet een politiek die doorvechten tot de dood bij voorbaat insluit, maar accepteren dat je als land en als continent verlies kan leiden omdat je kiest het lijden van anderen niet te vergroten. ◀

Sonnetten uit de gevangenis

Als je in Berlijn het centraal station uitloopt, zie je aan de overkant van de Invalidenstraße een lange bakstenen muur. Daarachter zijn in een park de contouren bewaard van de gevangenis die hier ooit stond: de Zellengefängnis Moabit. In de Tweede Wereldoorlog werden hier politieke gevangenen opgesloten. Een van hen was Albrecht Haushofer, een wetenschapper die aanvankelijk met de nazi's meewerkte, maar zich later tegen hen keerde en contacten had met de aanslagplegers van 1944.

Ton Rullmann

In eenzame opsluiting schreef Haushofer zijn gedichten. Ze werden na zijn executie in april 1945 op een verlaten terrein vlakbij in zijn kleren gevonden en zijn bekend geworden als de *Moabiter Sonette*. Uit het eerste sonnet:

*'Van al het lijden dat dit gebouw vult,
is er onder metselwerk en ijzertraliën
een levende adem, een geheim trillen,
dat van andere zielen de diepe nood onthult.
Ik ben de eerste niet in deze ruimte,
in wiens pols de boeien snijden,
aan wiens verdriet zich de wil van vreemden voedt.
De slaap wordt waken zoals waken droom.
Terwijl ik luister, voel ik door de wanden
het beven van veel broederlijke handen.'*

Waanzin als meester

De woorden raken in het hart. De opzet om mensen van elkaar te isoleren slaagt niet. Haushofers stem klinkt nog steeds. De eerste regel van dit vers staat op de resten van de gevangenis waar hij gevangenzat. De sonnetten blijven in druk. Zijn graf ligt op een verscholen begraafplaats niet ver van de gevangenis. Een plaquette met een citaat uit de sonnetten herdenkt daar de slachtoffers en de duistere tijd: 'Waanzin alleen was meester in dit land'. De humaniteit van Haushofer heeft de tijd doorstaan, terwijl het nazi-regime is uitgewist. Op slechts drie kilometer afstand herinnert niets aan Hitlers rijkskanselarij. De Führerbunker ligt onder een parkeerplaats. Ook de Pruisische ulanenkazerne naast de gevangenis is verdwenen. Haushofer voelde zich schuldig dat hij te laat in verzet was gekomen. Zijn gedichten spreken van

vertwijfeling én berusting. Hij denkt aan zelfdoding, maar kiest te blijven. Er is weemoed over wat verloren ging, verlangen naar de Alpen van zijn jeugd en naar de hoogburgerlijke cultuur die hij als in 1903 geboren nog had gekend. En er is woede over de barbarij:

*'Begrijpen jullie wat jullie doen met jullie spelletjes,
atoomvernietigende raketontstekers,
jullie schuimbekkende verkondigers van de totale oorlog!
Wat blijft er over van al jullie doelen,
als al het geërfde is vernietigd
en zelfs een erfgenaam ontbreekt die naar je luistert?'*

Menselijke stem

Bovenal treft zijn menselijke stem. Elk sonnet is een bespiegeling op wat hem omringt, met gevoel en inzicht, en verwijzingen naar natuur, steden en muziek. Soms zwaar, soms onverwacht licht. Over een mug die op zijn hand landt schrijft hij:

*'Steek toe, opdat het je niet aan kracht ontbreke!
Wij zijn immers beiden, mens en mug, niets
dan kleine schaduwen van een groot licht.'*

Waarom is het belangrijk stemmen uit gevangenschap door te blijven geven? Judith Butler (zie *Vredesspiraal*, juni 2025) verwoordt het zo: 'De overweldigende kracht van rouw, verlies en isolatie wordt een poëtisch middel tot opstand. [...] Deze poëzie is bewijs en een oproep, bedoeld voor een ander.' Het woord gaat de wereld door en ontkracht alles waar de macht en ideologie van het regime voor stonden. ◀

*Meer over Haushofer en zijn sonnetten:
zonderwapens.page/haushofer*

Kiezen voor vrede, juist in deze tijd

Wat beweegt mensen om zich (opnieuw) te verbinden aan *Kerk en Vrede*? Soms is dat een lange, bijna vanzelfsprekende weg, soms een hernieuwde keuze ingegeven door zorgen over de tijd waarin we leven. Han Cuperus en Henri ten Brinke vertellen waarom zij lid werden.

Margreet
Hogeterp

Han Cuperus: Levenslange roeping

Wie met Han Cuperus, predikant van de Doopsgezinde Gemeente Eindhoven en geestelijk verzorgende, in gesprek raakt, merkt het al snel: vrede is voor hem geen abstract ideaal, maar een manier van leven. Zijn toetreding tot *Kerk en Vrede* voelt dan ook minder als een nieuwe stap en meer als een logisch vervolg op een lange weg van betrokkenheid, geloof en maatschappelijke inzet.

Han begon zijn loopbaan in de zorg. Na zijn opleiding tot verpleegkundige werkte hij als wijkverpleegkundige in de Schilderswijk in Den Haag. Daar ging voor hem letterlijk en figuurlijk een wereld open. “Je komt achter voordeuren waar je anders nooit komt”, vertelt hij. Die jaren vormden zijn blik op mensen, ongelijkheid en kwetsbaarheid. Zorg verlenen betekende voor hem al vroeg: nabij zijn, luisteren en verbinden. Later maakte Han de overstap naar het kerkelijk werk. Via de tweede leerweg volgde hij de opleiding tot predikant binnen de doopsgezinde traditie. Hij diende achtereenvolgens gemeenten in Rotterdam, Dordrecht en Eindhoven en werkte daarnaast in zorginstellingen. Die combinatie van pastoraat en zorg typeert hem: geloof staat nooit los van het dagelijkse leven.

Concrete ervaringen

Parallel aan zijn werk groeide zijn betrokkenheid bij vredesvraagstukken. Al in de jaren tachtig bezocht hij Israël en Palestina, een gebied waarmee hij zich sterk verbonden voelt, mede door zijn Joodse familieachtergrond. Vanaf 2016 nam hij deel aan delegatiereizen van *Christian Peacemaker*

Teams (CPT) naar Israël-Palestina en later ook naar Iraaks Koerdistan en Lesbos. Die reizen maakten diepe indruk. Niet omdat ze snelle oplossingen boden, maar omdat ze lieten zien hoe geweld en onderdrukking mensenlevens tekenen. Wat Han vooral aanspreekt in het vredeswerk van CPT is de methode: geweldloos aanwezig zijn, luisteren naar verhalen en ruimte maken voor menselijke ontmoeting. “We’re telling stories”, kreeg hij daar te horen. Geen grote politieke slogans, maar concrete ervaringen van gewone mensen. Die aanpak sluit naadloos aan bij zijn eigen overtuiging dat vrede begint bij relatie en erkenning van de ander. Ook trainingen in geweldloze en verbindende communicatie, zoals het *Alternatives to Violence Project*, hebben hem daarin gevormd. De kern daarvan is eenvoudig maar krachtig: ontdek dat de ander niet wezenlijk anders is dan jijzelf. Vragen stellen, nieuwsgierig zijn, samen eten, samen luisteren. Voor Han is dat geen techniek, maar een levenshouding.

Geworteld in geloof

Hoewel hij al jaren actief was in vredesinitiatieven, werd hij pas recent lid van *Kerk en Vrede*. Die stap kwam geleidelijk. Hij ontmoette mensen uit de beweging en herkende zich in de manier waarop *Kerk en Vrede* zich profileert: duidelijk geworteld in geloof, maar zonder schreeuwerigheid. “Ik ben niet van het afficheren”, zegt hij. “Dan is het prettig als een organisatie dat namens jou doet.” Wat hij verwacht van zijn lidmaatschap is bescheiden en tegelijk veelzeggend: op de hoogte blijven, zich verbonden weten en gesteund worden in het werk dat hij al doet.

Voor Han is *Kerk en Vrede* geen beginpunt, maar een plek van herkenning. Een gemeenschap die verwoordt wat hij al decennialang probeert te leven: vrede, geweldloosheid en verbinding, vanuit geloof, midden in de wereld. Aan wie twijfelt om lid te worden, geeft Han een eenvoudig advies: probeer het. “Spreek met mensen die interesse hebben, lees, word een tijd lid en kijk of het bij je past.” Net als bij geloof en vrede geldt ook hier: je ontdekt het pas echt door het te doen.

Han:
“Samen eten,
samen luisteren,
dat is een levens-
houding.”

Henri ten Brinke: Hernieuwd commitment

Henri ten Brinke, emeritus predikant van onder andere de Protestantse Gemeente De Drie Ranken in Apeldoorn, werd in april lid van *Kerk en Vrede*, maar de beweging achter die keuze is al veel langer in hem aanwezig. In de jaren tachtig was hij actief bij het IKV, in de tijd van de kruisraketten en massale demonstraties. Dat verleden vormt zijn referentiekader. Juist daarom herkent hij nu patronen die hem onrustig maken. Zijn lidmaatschap noemt hij zelf een "hernieuwd commitment": opnieuw kiezen om je uit te spreken, juist wanneer de tijdgeest de andere kant op lijkt te duwen.

De directe aanleiding kwam onverwacht via televisie. In maart vorig jaar zag Henri een uitzending van *Nieuwsuur* waarin voor het eerst werd gesproken over de "nieuwe vredesbeweging", een koepel van uiteenlopende organisaties. *Kerk en Vrede* bleek daar onderdeel van te zijn. Hij ging kijken, las zich in en voelde: hier wil ik bij horen. Niet alleen uit nostalgie, maar omdat zijn zorgen over de huidige ontwikkelingen steeds urgenter worden.

Wat hem het meest bezighoudt is de toenemende militarisering, en vooral de taal die daarbij hoort. Sinds februari 2022, toen de oorlog in Oekraïne uitbrak, ziet Henri hoe snel het discours is verschoven. Oorlogsretoriek is genormaliseerd, alsof het vanzelfsprekend is dat we ons op oorlog moeten voorbereiden om vrede te bewaren. Het ongemak dat hij daarbij voelt, wordt versterkt door plannen rond de 'weerbare samenleving' en de manier waarop agressie en polarisatie lijken door te sijpelen in het dagelijkse leven.

Verharding in taal

Henri is predikant geweest en zegt dat hij scherp luistert naar woorden. "Woorden doen ertoe", benadrukt hij. In zijn ogen begint verharding bij taal: hoe mensen elkaar aanspreken, hoe makkelijk meningen worden rondgeslingerd, hoe weinig ruimte er soms nog is voor nuance. Dat zie je terug in sociale media en in het publieke debat. Volgens Henri is er een wisselwerking: wat in het klein verhardt, spiegelt zich in het groot, en andersom.

Geestverwanten

Kerk en Vrede biedt hem daarin vooral verbinding. Bij de kennismakingsbijeenkomst voor nieuwe leden ontmoette hij in één middag tientallen mensen met vergelijkbare zorgen en herinneringen aan de Koude Oorlog. Dat gaf herkenning, maar ook opluchting: je bent niet alleen. Hij hoopt dat het lidmaatschap hem inspiratie en handelingsperspectief geeft, maar bovenal contact met geestverwanten.

Tegelijk is *Kerk en Vrede* voor Henri meer dan een netwerk. Hij spreekt over traditie: een vereniging die al ruim honderd jaar bestaat, draagt een geschiedenis van pacifisme en geloof mee. Dat idee "dat je niet de eerste bent, en ook niet de laatste" geeft hem verankering. De spirituele laag zit voor hem ook in praktijken als meditatie, die hij ziet als 'mentale hygiëne': beginnen vanuit rust, zodat vrede niet alleen een ideaal blijft, maar iets wat je dagelijks oefent.

Kerk en Vrede is meer dan een netwerk. Het is een traditie. Het idee dat je niet de eerste bent en ook niet de laatste geeft verankering.

Opvallend is dat Henri niet alleen wil aansluiten, maar ook wil bijdragen: hij meldde zich aan voor de redactie van *Vredesspiraal*. Vanuit zijn ervaring met preken en teksten wil hij zoeken naar taal die raakt. Geslaagd is het voor hem als woorden mensen aan het denken zetten en moed geven, juist in een tijd waarin de 'stillen in den lande' snel overschreeuwd worden. Zijn advies aan twijfelaars: ga in gesprek met iemand die lid is geworden. Luister naar wat diegene beweegt, en kijk of je jezelf daarin herkent. "Want", zegt hij, "er zijn waarschijnlijk veel meer mensen die verlangen naar vrede dan we denken. Alleen hoor je ze niet altijd." ◀

Henri:
"Woorden doen ertoe."

De veiligheidsval van de EKD

Op 10 november 2025 presenteerde de Evangelische Kirche in Deutschland (EKD, de grote zus van de PKN) het Friedensdenkschrift *‘Welt in Unordnung – Gerechter Friede im Blick; Evangelische Friedensethik angesicht neuer Herausforderungen’* (Wereld in wanorde – Rechtvaardige vrede in zicht; protestantse vredesethiek in het licht van nieuwe uitdagingen). Het besluit tot deze actualisering van het vorige, uit 2007 stammende Friedensdenkschrift werd in 2022 genomen na de Russische invasie in Oekraïne en het daardoor drastisch gewijzigde vredes- en veiligheidsdenken in West-Europa en met name in Duitsland.

Jan Schaake
betrokken bij
de werkgroep
Inclusieve
Veiligheid

Dat de kerk kritisch reflecteert op de uitingvormen van dit nieuwe denken, zoals de schier onbegrensde wapensteun aan Oekraïne, de gigantische investeringen in de eigen (militaire) veiligheidsmiddelen en het absolute primaat bij de eigen (Europese of nationale) veiligheid, is op zich toe te juichen. *Kerk en Vrede* heeft de Nederlandse kerken, met name de PKN, ook al meerdere malen opgeroepen tot een dergelijke, kritische reflectie. Wie de inhoud van het Duitse Denkschrift tot zich neemt, zal echter al snel geneigd zijn ons gelukkig te prijzen dat deze oproep bij de Nederlandse kerken tot dusverre nog geen weerklank heeft gevonden.

Rechtvaardige vrede

De concrete aanleiding tot en omstandigheden rond de totstandkoming van zo'n Denkschrift doen er namelijk toe. Het eerdere Denkschrift, uit 2007, stond nog geheel in het kader van het Oecumenisch Decennium om Geweld te Overwinnen waarin vanuit ervaringen met oorlog en geweld vanuit de hele wereld gepleit werd voor Rechtvaardige Vrede dat bij de afsluiting van dit Decennium in 2011 in Kingston (Jamaica) werd uitgewerkt in vier dimensies: vrede in de gemeenschap (tegen geweld van onder andere straatbendes of achter de voordeur), vrede met de aarde (tegen het geweld tegen onze natuurlijke leefomgeving), vrede op de markt (tegen economisch geweld) en vrede tussen de volkeren (wat nog net iets anders is dan 'vrede tussen de staten'). Ook toen pleitte

Kerk en Vrede als mede-uitgever van de brochure *Rechtvaardige Vrede – Werk voor de Kerk* voor een hierop geënte actualisering van het vredesdenken van de PKN en andere Nederlandse kerken. Net als de PKN zag ook de EKD hier de noodzaak niet van in; een van de binnen de EKD samenwerkende Landeskirchen, die van Baden, nam echter het initiatief tot een vredespolitieke vertaling van Kingston dat in 2018 leidde tot het scenario *Sicherheit Neu Denken* (inmiddels in het Nederlands vertaald als Veiligheid Opnieuw Doordenken).

Hoewel het begrip 'Rechtvaardige Vrede' (*Gerechter Friede*) nog wel prominent in de ondertitel van het Denkschrift staat en het Denkschrift er ook nog wel lippendienst aan levert, vormt het Denkschrift geenszins een uitwerking van de vier vredesdimensies.

Sterker nog, het viertal wordt erin vervangen door een ander viertal waarbij 'bescherming voor geweld' voorop staat en ook absoluut primaat wordt gegeven: zonder bescherming voor geweld, kan volgens het Denkschrift niet gewerkt worden aan de andere dimensies (bevordering van vrijheid, verminderen van ongelijkheden en vredesbevorderende omgang met pluraliteit). De inmiddels veranderde veiligheidscontext is hierin herkenbaar, alsook het volledig uit het zicht verdwenen zijn van de vrede met de aarde/ecologische veiligheid.

Veiligheidslogica

Met het primaat dat het Denkschrift aan 'bescherming voor geweld' geeft, zet ze de deur wijd open voor het veiligheidsdenken dat onszelf – als persoon, bevolkingsgroep of land – centraal stelt als iets dat verdedigd moet worden tegen een vijandige buitenwereld. Zonder oog te hebben voor hoe wijzelf – en vooral onze veiligheidsmiddelen – door die buitenwereld als bedreiging gezien worden.

Dat is ook de kern van de kritiek die inmiddels door meerdere Duitse christelijke vredesgroepen – waaronder *Sicherheit Neu Denken* – op het Denkschrift is gegeven. De vredeslogica – waarin conflicten in relatie tot het handelen van alle partijen worden gezien – heeft in het Denkschrift

Een christen-pacifistische invalshoek is geen 'geleefde vroomheid', maar een realistisch vredesalternatief.

plaatsgemaakt voor de thans in onze samenleving dominante veiligheidslogica.

Daarbij komt dat de analyses – in grote tegenstelling tot het oecumenisch denken dat aan Kingstonen grondslag lag – heel Eurocentrisch en op punten zelfs heel nationaal zijn. Bescherming voor geweld kan volgens dit denken uiteindelijk alleen met militaire middelen gerealiseerd worden. Dat geweldloze middelen uit ethisch en ook uit evangelisch perspectief de voorkeur moeten hebben, wordt in het Denkschrift onderkend, maar evenzeer wordt erin betwijfeld of deze voldoende effectief zullen zijn tegen buitenlandse agressie die vergelijkbaar is met de Russische invasie in Oekraïne (terwijl er talrijke voorbeelden van lokaal Oekraïens geweldloos verzet tegen deze Russische invasie zijn gedocumenteerd).

De klok teruggezet

In plaats van de Rechtvaardige Vrede zoals die door de oecumene (en dus met inbreng van de kerken uit andere delen van de wereld en hun ervaringen met geweld) in Kingston is uitgewerkt als basis te nemen, onderzoekt het Denkschrift de ethische grenzen van hoe wij in West-Europa

sinds de Russische invasie over geweld, oorlog en veiligheid zijn gaan denken. Vanuit het primaat op 'bescherming voor geweld' worden wapensteun aan Oekraïne en extra investeringen in de eigen defensie gerechtvaardigd. Zelfs spreekt het Denkschrift uit dat het bezit (niet het gebruik!, maar wat is de effectiviteit van het bezit als je het niet zult gebruiken?) van kernwapens te rechtvaardigen is. Critici stellen dat de EKD met dit soort uitspraken niet enkel inzake het oecumenisch vredesdenken, maar zelfs ook met betrekking tot het Handvest van de Verenigde Naties de klok terugdraait.

Zo voert de *Aktionsgemeinschaft Dienst für den Frieden* in haar reactie aan dat geweld geen bescherming voor geweld kan bieden. Uiteindelijk zal dat alleen door een functionerende rechtsorde – lokaal, nationaal of internationaal – kunnen gebeuren. Recente gebeurtenissen op het westelijk halfrond onderstrepen dit inzicht. Een pleidooi voor versterking van het internationaal recht en erkenning van (de uitspraken) van het Internationaal Gerechtshof en het Internationaal Strafhof – ook door Rusland, de Verenigde Staten en Israël – wordt node gemist in het Denkschrift. Juist de afbraak van dit internationaal rechtssysteem (en dat van de nationale rechtssystemen in de zojuist genoemde en andere landen) leidt tot een sterk verminderde 'bescherming voor geweld' van mensen, bevolkingsgroepen en landen.

Zondeval

Een christen-pacifistische invalshoek, zo laten de diverse Duitse vredesgroepen de EKD weten, is geen 'geleefde vroomheid', zoals het ergens in het Denkschrift wordt genoemd, en ook geen 'nuttige impuls' om ook eens anders tegen zaken aan te kijken, maar een realistisch vredesalternatief dat werd geleefd door de eerste generaties christenen die niet op zoek waren naar bescherming voor geweld, maar naar vrede in de gemeenschap, met de aarde, op de markt en tussen de volkeren. Totdat de kerk zich in haar vredesdenken met de staat identificeerde en het tot de 'Zondeval van het Christendom' kwam. De val waarin nu ook de EKD met haar Denkschrift is getrap. ◀

Godsdienstwaanzinnig

Mijn moeder leidde een moeizaam leven en vond vrienden en vreugde in de Pinkstergemeente dicht bij huis. Op een dag ging ze naar de nog naburiger Prinsessekerk (waar de vader van Louis van Dijk koster was). Enthousiast belde ze mij na afloop op: 'Rob, ik ben naar de Hervormde kerk geweest en de dominee zei vanaf de kansel dat hij tegen de NATO was!'

Mijn moeder was in die dienst beland omdat het op loopafstand was én omdat de preken in de 'Pinkster' haar niet meer boeiden. 'Het gaat elke week over hetzelfde: dat we ons bekeren moeten en in Jezus geloven'. Zelf vond ik collega Ernst Stern – de dominee die ze gehoord had – te eenzijdig 'horizontaal' (zo'n label uit de jaren tachtig vorige eeuw). Maar Ernst Stern had kennelijk het licht van het evangelie laten vallen op een aspect van het Goede Nieuws waardoor mijn moeder ontdekte: dat verhaal van Jezus gaat ook over de keuzes die we in de samenleving maken. En zo is het ook.

In mijn aanloop naar kerkelijke betrokkenheid, vanuit de evangelische beweging, waren het dominees als Krijn Strijd en Jan Buskes die mij met hun preken het gevoel gaven dat ik niet gek was. Zelfs in mijn buitenkerkelijke familie werd mijn dienstweigering geëtiketteerd als 'communistisch' of op zijn minst godsdienstwaanzinnig.

Herbewapening Europa

De NATO als schild om onze vrijheid en veiligheid te verzekeren. Daar viel en valt veel over te zeggen. Zoals over heel veel zaken in de actualiteit ben ik over van

alles in verwarring, maar niet over de zegeningen van dit trans-Atlantisch pact. Tot voor kort was het majeure politieke probleem de 'massa-immigratie', 'nareis op nareis'. D66, eens geharnast contra Wilders, schoof op en zag wel wat in een 'Canadees migratiemodel' waarmee we de asielzoekers buiten Europa kunnen houden.

Maar nu staat bovenaan de agenda, als een duveltje uit de verkiezingsprogramma's, de herbewapening van Europa. Waar voorgaande regeringen vrolijk afbouwden, bezweert de lenige secretaris-generaal dat we ons op oorlog moeten voorbereiden. We kregen een brochure in de bus met richtlijnen voor de eerste drie dagen van een ramp. 'Wij zijn het volgende doelwit van Rusland!' zei Mark Rutte. Rusland? Ik zie een groter

Dankzij onze overheid kunnen we het, ergens op de Hoge Veluwe, nog drie dagen uitzingen als het grote vuurwerk begint.

gevaar in het optreden van Daddy Trump. Geen waarschuwendende woorden van Rutte in Washington, zo van 'Doe eens normaal, nareist'. Integendeel: lofuitingen voor 'vredestichter' Trump. Zo goed dat hij die Europese wanbetalers op één lijn gekregen heeft. Mooie deal: de orders bij de Amerikaanse wapenindustrie stapelen zich op!

Zichzelf overleefd

Het slagveld overziend, denk ik dat mijn moeder zaliger het goed begrepen had: "Als we het over Jezus hebben, moet het over deze wereld gaan". Over de miljarden die aan zorg, cultuur en natuur onttrokken worden. Enkele jaren geleden maakte het Westen zich zorgen dat de NATO zichzelf overleefd had. Dankzij onze overheid kunnen we het, ergens op de Hoge Veluwe, nog drie dagen volhouden als het grote vuurwerk begint. Wie vóór de vrede is, hoede zich voor politici die van de nood een deugd maken. Maar ik ben natuurlijk naïef en godsdienstwaanzinnig.

Rob van Essen

Oefenen met machtsverschil

Geweld heeft te maken met machtsverhoudingen. Zo kunnen signalen van slecht omgaan met huisdieren en insecten – denk bijvoorbeeld aan een spin z'n poten uittrekken – ook een alarmbel zijn voor relationele gevaren.

Leen van den Herik Om kinderen meer bewust te maken in het omgaan met dieren en de natuur, kan het een goede oefening zijn om bewust een situatie van machtsverschil op te zoeken. Wandel met je (klein)kind en eventuele vriendjes of vriendinnen door een deel van de tuin of een parkje en vraag vooral aandacht voor de aanwezige tuindieren. Bespreek met ze hoe om te gaan met bijvoorbeeld spinnen en hun spinnenweb, wormen, mieren, slakken, pissebedden, vliegjes en wat je verder tegenkomt. Heb het over leven en laten leven.

Mierenlokdoosje

Een dergelijke rondgang met mijn kleinzoon van destijds zes jaar, bracht hem er na thuiskomst toe om zijn vader aan te spreken op het giftige mierenlokdoosje bij de kamerdeur. Dat werd zoeken naar diervriendelijke verhuismogelijkheden van deze kruipertjes. Via het tuincentrum werd een alternatieve oplossing gevonden.

Tuinvogels

Als je de blik wat ruimer maakt en er bijvoorbeeld ook tuinvogels bij betreft, kun je ook een positieve bijdrage leveren aan hun situatie door samen een vogelhuisje op te hangen en regelmatig op verschillende plaatsen voer aan te bieden met broodresten of een potje pindakaas, een zaadkorfje of pindaketting. Zelfs alleen een drinkschaaltje met wat water is soms al een dankbare ondersteuning.

Dat je (klein)kind op deze manier de verschillende vogels in de tuin leert herkennen, is een mooie bijkomstigheid en, wie weet, het begin van een gezamenlijke deelname aan de jaarlijkse tuinvogeltelling.

Jong geleerd...

Uiteraard zijn deze oefeningen, in overleg met de juf of meester, ook goed uit te voeren in klasverband.

Door op deze manier samen met je (klein)kind aandacht te geven aan (tuin)dieren draag je bij aan een geweldloze opvoeding. Want wie oog leert te hebben voor mede-dieren, zal dat ook leren te hebben voor mede-mensen. ◀

Zes werkbladen

Meteen beginnen met oefenen met je (klein)kind? Kijk op kerkenvrede.nl voor zes verschillende werkbladen.

Geloof in vrede

Bij uitgeverij Zilt verscheen vorig jaar *Geloof in vrede*, een bundel essays van de voormalige oud-katholieke aartsbisschop van Utrecht Joris Vercammen. In zestien hoofdstukken verkent Vercammen de complexe verhouding tussen geloof, geweld en vrede. Historicus Beatrice de Graaf vat de inzet van het boek kernachtig samen: vrede is en blijft het doel van kerk én staat; pacifisme is geen randpositie maar een roeping.

Leen van den Herik Als lid van *Kerk en Vrede* las ik het boek met dezelfde houding waarmee ik ook *Vredesspiraal* lees: steeds met de vraag of ik het zo zie, of zo zou moeten zien. Het boek nodigt daartoe uit. Vercammen presenteert geen afgerond systeem, maar laat een veelheid aan stemmen spreken: theologen, filosofen, spirituele denkers en historische figuren die elk vanuit hun eigen context reflecteren op geweld en vrede.

Spiritueel noodpakket

In het openingshoofdstuk over wapengekletter staat de monnik Thomas Merton centraal. Voor Merton begint het bevragen van militaire 'oplossingen' niet bij politieke analyse, maar bij de confrontatie met het kwaad in het eigen hart. Werkelijke vrede vraagt om innerlijke omkeer en overgave aan Gods genade als antwoord op angst en agressie.

Dat innerlijke perspectief keert terug in het hoofdstuk over noodpakketten. Vercammen verbindt hier het denken van Nelson Mandela met de huidige tijd. Naast een fysiek noodpakket om crises en oorlog te doorstaan, is vooral een spiritueel noodpakket nodig. Ons diepste probleem is spiritueel van aard: vervreemding van onszelf en van onze ware aard, die juist een bron van verbondenheid vormt.

Rechtvaardige oorlog

Een belangrijk deel van het boek gaat over religie en geweld. Vercammen laat zien dat religieus geweld – historisch en actueel – vaak voortkomt

uit het absoluteren van de eigen waarheid. Wie meent de enige juiste waarheid te bezitten, raakt geneigd andere visies uit te sluiten of te vernietigen. In dat licht bespreekt hij ook de ontwikkeling van de leer van de 'rechtvaardige oorlog'. Waar het vroege christendom sterk gewelddoos was, ontstond in de late oudheid onder invloed van Augustinus, en later Thomas van Aquino, ruimte om oorlog onder voorwaarden te legitimeren. Deze denktraditie werkt tot op vandaag door. Tegelijk maakt Vercammen duidelijk dat pacifisme in de vroege kerk geen eenduidig begrip was. Niet alle christenen wezen militaire dienst principieel af, maar er bestond wel een krachtige stroming van actieve en creatieve gewelddoosheid. De vraag of een christen militair kan zijn, wastoen al onderwerp van discussie – en dat is zij nog steeds.

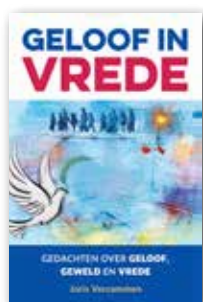
Vrede als opdracht

Wanneer Vercammen vrede beschrijft als opdracht, verschuift de aandacht nadrukkelijk naar de basis van de samenleving. Oorlogen worden gevoerd vanuit machtscentra die ver afstaan van het concrete lijden dat zij veroorzaken. Daarom moet de strijd tegen oorlog van onderop gevoerd worden: door individuen die vanuit een innerlijke morele overtuiging een tegendraadse stem laten horen. Wraak is de taal van angst; werken aan vrede vraagt om zelfbeheersing.

In portretten van vredesbouwers, zoals VN-secretaris-generaal Dag Hammarskjöld, krijgt deze houding een menselijk gezicht. Filosofische reflecties, onder meer bij Emmanuel Levinas, verdiepen dit perspectief. Volgens Levinas ontstaat geweld zodra wij het gelaat van de ander ontwijken. Wie de ander werkelijk in de ogen kijkt, ervaart een morele schok: diens kwetsbaarheid roept op tot verantwoordelijkheid en terughoudendheid.

Mensen van vrede

Het slothoofdstuk is somber en hoopvol tegelijk. Vercammen benoemt zonder omwegen het morele debacle van onze tijd: autocraten die samenlevingen manipuleren, oorlog als nieuw normaal, afkalkende solidariteit. Juist daarom, zo betoogt hij, zijn mensen van vrede onmisbaar. Niet als naïeve idealisten, maar als dragers van een weerbarstige hoop. ◀

Joris Vercammen, *Geloof in vrede*, Uitgeverij Zilt, ISBN 9789493198715.

Via de website van de uitgever is een inblikexemplaar beschikbaar.

Hartstochtelijk getuigen van verzoening

Wie was Krijn Strijd? Voor mensen betrokken bij de vredesbeweging is zijn naam misschien nog een bekende klank. Maar voor velen is hij onbekend. Binnen *Kerk en Vrede* heeft hij een heel belangrijke rol vervuld. Hij was van 1961 tot 1968 studie-secretaris van de vereniging. Daarvoor was hij al intensief betrokken als bestuurslid en schreef hij veel in het blad van de vereniging. In 1968 werd hij hoogleraar in de theologie aan de Universiteit van Amsterdam. At Polhuis was daar één van zijn leerlingen en heeft nu een boek over hem geschreven.

Harry Zeldenrust
Nederlandse
theoloog en
vredesactivist

Polhuis noemt zijn boek 'een theologisch portret', dus geen uitvoerige biografie, al bevat het eerste hoofdstuk wel een korte beschrijving van zijn leven. Het tweede hoofdstuk is geheel gewijd aan de dissertatie van Strijd over de verzoeningsleer van Anselmus. Hij promoveerde in 1958. Het onderwerp was zeker in die tijd een gewaagde keuze. Verzoening was in de kerk, vooral in de hervormde of gereformeerde traditie, een gevoelig onderwerp. Strijd hoorde bij de vrijzinnige voorgangers, toen een minderheid in de Hervormde Kerk. Dat was ook de groep die de traditie van de kerk kritisch benaderde en vernieuwingen in gang zette.

Verzoening

Voor veel mensen in de kerken betekent verzoening met God, dat Jezus moest sterven voor onze

zonden. In de Nederlandse Geloofsbelijdenis, ontstaan na de Reformatie, staat zelfs, dat Jezus moest sterven om de toorn van God te stillen, en dat hij zo aan God genoegdoening gaf voor het kwaad door mensen bedreven. Deze leer ging terug op Anselmus van Canterbury (omstreeks 1100), uitgewerkt in zijn studie 'Cur deus homo' ('Waarom God mens werd'). Dit werk heeft alle eeuwen door stand gehouden. Anselmus spreekt van Gods orde, die hersteld moet worden. Strijd analyseert en bestrijdt de gedachte dat Jezus aan een kruis moest sterven voor de daden van anderen.

Het is gemakkelijk om deze visie belachelijk te maken. Strijd doet dat niet, hij spreekt met veel respect over Anselmus. Maar hij is ook duidelijk. In de Bijbel wordt nergens gezegd dat Jezus de straf droeg voor onze zonden. Als je dat beweert dan wordt aan God geweld toegeschreven. Dat is een gevaarlijke omkering. Want het is juist zo dat daarin een menselijke orde op God wordt toegepast. Menselijke tijdgebonden rechtsmaatregelen worden aan God toegeschreven. Want dan gaat het over de rijke landheer, die van ondergeschikten betaling of genoegdoening eist. Aan Strijd komt de eer toe deze problematiek op een heldere en wetenschappelijke manier aan de orde te hebben gesteld. Polhuis vat het goed samen: 'De spits van de verzoening is niet op God gericht. Hij moet niet verzoend worden. Hij verzoent'. Belangrijk is ook het verband dat Strijd ziet met de acceptatie van geweld. Als God een kruisiging zou goedkeuren, om wat voor redenen dan ook, dan zal men ook gemakkelijk oorlog en doodstraf accepteren. Bij Anselmus is het motief, dat gerechtigheid moet geschieden. Strijd kan dat wel begrijpen, maar gerechtigheid is altijd helende gerechtigheid en staat dus in dienst van de barmhartigheid. Zo kan hij ook over verzoening spreken als dienst. Het lijkt soms wat moeilijke theologie, maar je wordt verrast door het praktische. Het gaat bij Strijd steeds om het handelen, om liefde. Het gaat hem ook om verzet tegen een theologie, waarin het gaat over Gods toorn en straf en die mensen bang maakt. Heel wat mensen zijn vastgelopen op dat godsbeeld. Strijd is er steeds op uit geweest om mensen te bevrijden van valse godsvoorstellingen. Daar hoort ook bij de afwijzing

Voor Strijd is
geweldloosheid
geen afzien,
maar echte
weerbaarheid.

At Polhuis, *Hartstochtelijk getuigen van verzoening*. Theologisch portret van Krijn Strijd. Uitgeverij Skandalon, Middelburg, 2025.

De NAVO vervulde volgens hem geen enkel redelijk doel, maar versterkte de tegenstellingen. Het kapitalisme wordt kritisch geanalyseerd. Volgens Polhuis was Strijd zich wel degelijk bewust van de goede kanten van dit systeem. Er is immers vrijheid en armoede wordt ook bestreden, maar 'in de hiërarchie van waarden (staat) het economisch motief allesbeheersend bovenaan'. Dat moeten we vanuit het evangelie afwijzen; christenen kunnen zich, omdat zij van de gerechtigheid Gods weten, niet bij het kapitalistische stelsel neerleggen.

Al voor zijn dissertatie had Strijd het boek *Christendom en Communisme* geschreven. Hij ziet het communisme naar zijn oorsprong als een serieuze poging om een betere socialistische maatschappij op te bouwen. Het is echter onjuist om Strijd te beschouwen als een communist of marxist. Zijn kritiek overheerst, hij ziet in het reëel bestaande communisme de ontmenselijking. De mens wordt slachtoffer van het systeem. De ervaring daarvan is een uitdaging om ernst te maken met het evangelie. In het evangelie gaat het wel om het geluk van de mens. Laat dat voorop staan.

van het geloof in geweld. Later is het wel geformuleerd als: In God is geen geweld. Dat is wel nodig om te benadrukken, want hoe vaak was het niet dat religie verbonden werd met geweld, of dat oorlogen werden gevoerd in de naam van een god of een hogere macht.

Gerechtigheid

Strijd was een dominee bij de tijd. Hij ging altijd in op de actualiteit. Zo ook in de Tweede Wereldoorlog, toen hij predikant was in Hengelo. Zijn duidelijkheid leverde hem de haat van de bezetters op en hij werd gevangengezet in Amersfoort en Vught. De behandeling daar heeft zijn gezondheid blijvend aangetast. Opvallend is zijn rol na de oorlog. Hij vond dat NSB'ers bestraft moesten worden. Dat was een eis van gerechtigheid, straffen speelt een rol in het herstel van de samenleving. Maar waar hij zich fel tegen verzette, waren de wraakuitoefeningen en de vernederingen, die mensen, vooral ook vrouwen en kinderen, moesten ondergaan. Bestrafing van het kwaad heeft als doel het herstel van de verhoudingen en wat er gebeurde was vaak wederzijdse haat bevorderen. Hij keerde zich ook fel tegen de doodstraf. Die dient geen enkel doel, en ontnemt de gestrafte het recht tot verandering.

Zo stond hij in de samenleving, uit op verzoening, ook met het oog op de tegenstelling Oost-West.

Geweldloosheid

Het meest bekende boek van Strijd is ongetwijfeld *Geweldloze Weerbaarheid*, verschenen in 1974. Binnen *Kerk en Vrede* werd het veel gebruikt, het heeft mensen geïnspireerd en bemoedigd, het was zeer geschikt voor gespreksgroepen. Afzien van geweld werd in die tijd vaak beschouwd als een zich onttrekken aan verantwoordelijkheid. Dan krijgt het een negatieve klank. Strijd keert het om, geweldloosheid is geen afzien, maar het gaat om echte weerbaarheid. Kenmerkend bij Strijd is dat hij de betrokkenheid bij de samenleving altijd vooropstelt. Het gaat om de strijd tegen onrecht. Geweld tast de integriteit van mensen aan. Hij onderscheidt drie vormen van geweld: oorlogsgeweld, revolutionair geweld en structureel geweld. Hij schrijft: 'Bij elke vorm van oorlogsgeweld blijkt de trieste werkelijkheid te zijn: als het ernst is, is de mens niets waard. ... En hij wordt, als soldaat of als burger, als het moet gewoon vernietigd'.

De leer van de rechtvaardige oorlog wijst hij af als een hersenspinsel. Voor revolutionaire actie kan hij begrip opbrengen, maar ook daarin wijst hij het geweld af. Er is ook veel geweld zonder wapens, het structurele geweld in de wereld,

ook in onze eigen samenleving. Het gaat Strijd om een weerbare samenleving en dat betekent 'dat er een herverdeling van de macht, economisch, sociaal, politiek moet plaatsvinden waardoor er aan het onrecht van de ongelijkheid een einde kan komen'. Het gaat om de omvorming van een militaire naar een sociale verdediging. Dat vraagt dus ook het ontwikkelen van een strategie en training. Er zijn inderdaad in latere jaren initiatieven onder jongeren ontwikkeld voor training in sociale weerbaarheid.

Geloof en geweld

Strijd doet sterke politieke uitspraken. Laten we niet vergeten dat hij dat doet als oprecht christen. Het gaat bij hem voor alles om de navolging van Christus. Dat is geen afwending van de wereld, christenen delen in de geschiedenis en daarmee ook in de schuld van de mensheid. Maar ze worden geroepen om daden van verzoening te doen. Christenen zijn geroepen om in verstoorde verhoudingen de eerste stappen te zetten. "Verzoening kleurt de navolging". Dat is volgens Polhuis een thema dat als een rode draad door het werk van Strijd loopt.

Toen Strijd aantrad als hoogleraar was een van zijn taken het onderwijs in de pastoraal-theologie. Het is een taak die hij heel serieus heeft genomen. Hij kon heel scherp zijn en vermeed nooit het politieke debat. Dan wordt wel eens vergeten dat hij heel pastoraal bewogen was. Hij wilde oprecht mensen verder helpen en was zich ervan bewust dat duidelijkheid beter is dan vaag gepraat. Hij

vond dat je ook in de pastorale praktijk het onrecht concreet moest benoemen. Je moet je actief inlaten met zaken die met het voortbestaan van de mensheid te maken hebben. Niet om de dingen heen draaien, ook niet als dat onrust veroorzaakt. Maar dan wel zo dat het een open gesprek blijft en dat verzoening mogelijk is. Boeiend is in dit verband het hoofdstuk over het gezag van de Bijbel. Strijd was zeer bijbelgetrouw en sprak er met liefde over. Wellicht daarom kon hij ook zo goed uitleggen, dat je niet alles letterlijk moet nemen en dat je het tijdgebonden karakter van de bijbel serieus moet nemen. Boeiend vind ik de zin: "Wij zeggen dus niet: de Bijbel is Gods Woord, maar wij zeggen: vanuit de Bijbel kan ons het Woord Gods bereiken, tegemoet klinken, ontmoeten".

At Polhuis heeft een goed werk gedaan. Het is een boeiend portret geworden. Wat ik vooral waardeer is dat hij Strijd laat uitspreken. In de citaten komt steeds duidelijk naar voren wat hij bedoelde. Polhuis valt hem niet in de rede. Het boek is ook mooi thematisch geordend, dat maakt lezing heel prettig. In vijftig jaar is er veel veranderd, ook opvattingen verschuiven. Maar wat Strijd bezielde, het bezig zijn met de toekomst van de mensheid, dat blijft. Polhuis laat zien dat we van de benadering van Strijd veel kunnen leren. Bij lezing trek je al snel de lijn door naar onze tijd. Ook bij alle geweld, dat nu opkomt, gaat het erom te blijven getuigen van verzoening. ◀

Krijn vond dat NSB'ers bestraft moesten worden. Maar hij was ook voor herstel van verhoudingen.

Stop ReArmEU voor rechtvaardige vrede

De Europese Unie zet in op ongekeerde militaire uitgaven onder de noemer ReArmEU, inmiddels omgedoopt tot Readiness 2030. Wat wordt gepresenteerd als noodzakelijk veiligheidsbeleid, betekent in de praktijk meer schulden, meer wapens en minder ruimte voor sociale en vreedzame alternatieven.

Wendela de Vries
onderzoeker en
mede-oprichter van
Stop Wapenhandel

In 2025 lanceerde de Europese Commissie (EC) het plan ReArmEU, waarin wordt gesteld dat er 800 miljard euro nodig is om de Europese wapenindustrie en bewapening te stimuleren. Dat geld heeft Europa niet op de plank liggen: het moet worden geleend. De Commissie zelf leent 150 miljard euro op de kapitaalmarkt, de rest moeten de lidstaten zelf bijeenbrengen via publieke en private financiering. Om dit mogelijk te maken past de Commissie de Europese begrotingsregels aan, iets wat een decennium geleden nog taboe was bij de redding van Griekenland. Voor militaire uitgaven mogen lidstaten nu het schuldenplafond van 3 procent overschrijden. Daarnaast stelt Brussel financieringsbronnen open die oorspronkelijk bedoeld zijn voor sociale projecten, zoals de cohesiefondsen en de Europese Investeringsbank. De kosten van deze militarisering worden zo afgewenteld op toekomstige generaties.

Ongecontroleerde wapenhandel

Tegelijkertijd worden verregaande beleidswijzigingen voorgesteld om de Europese Unie te 'dereguleren' op het gebied van wapenhandel. Vrijhandel voor wapens en militaire technologie zou de maakindustrie en kenniseconomie moeten stimuleren, zoals voorgesteld in het Draghi-rapport over het concurrentievermogen van de EU. In dit rapport wordt de wapenindustrie gepresenteerd als motor voor economische ontwikkeling, niet alleen binnen Europa maar ook door het versterken van de concurrentiepositie op de internationale wapenmarkt. Dat betekent meer wapenexport naar landen buiten de EU. Daarbij lijkt elk besef te ontbreken dat ongecontroleerde wapenhandel leidt tot meer onveiligheid, geweld en mensenrechtenschendingen. Organisaties als het Europees Netwerk Tegen

Wapenhandel luiden de noodklok, maar vinden weinig gehoor in het Europees Parlement.

'Mannen en ijzer'

In Europa leeft een sterke wens tot 'strategische autonomie'. De Verenigde Staten geven al langer aan minder te willen investeren in de Europese militaire verdediging en zijn, zeker onder Trump, een gevaarlijke en wispelturige bondgenoot geworden. EU-commissaris Kubelius voor Defensie en Ruimtevaart vatte de plannen voor sterkere Europese krijgsmachten en wapenindustrie samen in de EU Omnibus voor Defensiegereedheid. Uit alles blijkt dat Europese leiders veiligheid vrijwel uitsluitend definiëren als meer wapens en meer militaire infrastructuur. Het beleid laat zich samenvatten als: 'Mannen en ijzer'. (Als top-punt van feminisme geldt dat in sommige landen ook vrouwen in dienst mogen.) Er is geen visie op veiligheid die verder gaat dan militarisme en bewapening, en alles wordt afgestemd op de NAVO. Europese regeringen hebben geen idee wat ze moeten zonder de NAVO en de Amerikaanse kernwapens.

Er bestaat geen Europese militaire bevelsstructuur; als er oorlog wordt gevoerd in Europa, zal dat via NAVO-structuren verlopen. Hoewel alles erop wijst dat Trump de belangen van Europese landen aan zijn laars lapt, is er geen plan om een onafhankelijke Europese overlegstructuur op te zetten waarin veiligheidsbelangen besproken worden, buiten de NAVO om. Denk bijvoorbeeld aan het revitaliseren van de OVSE. Ook ontbreekt een visie op vredesbevordering. De Europese Commissie en de meeste Europese regeringen spreken zelden over vrede, maar vrijwel uitsluitend over veiligheid, opgevat als het vermogen tot militaire afschrikking.

Stop ReArmEU

Geschrokken van de plannen voor enorme Europese militaire uitgaven hebben maatschappelijke organisaties uit een groot aantal Europese landen zich verenigd in het platform Stop ReArmEU. Volgens het platform vergroot het bewapeningsplan de kans op oorlog en leidt het tot meer schulden, meer bezuinigingen, een verergering van de

Het Europese vredesplatform Stop ReArmEU probeert tegenwicht te bieden aan Readiness 2030.

klimatecrisis en toenemende ongelijkheid. In Nederland is dat bijvoorbeeld zichtbaar in verregaande bezuinigingen, terwijl de militaire uitgaven in 2026 probleemloos met 3,4 miljard euro stijgen. De kans dat een nieuwe regering deze bezuinigingen terugdraait is klein: militaire uitgaven krijgen prioriteit boven alles.

Readiness 2030

De EU veranderde inmiddels de naam ReArmEU in Readiness 2030. Passender, want er was immers nooit sprake van een 'DisArmEU'. De gezamenlijke Europese militaire uitgaven zijn na die van de Verenigde Staten al jaren de hoogste ter wereld. In 2024 gaven de EU-landen samen 343 miljard euro (402 dollar) aan bewapening en militaire activiteiten, een stijging van 19 procent ten opzichte van 2023. Dat is minder dan de Verenigde Staten (997 miljard dollar), maar meer dan China (314 miljard dollar) en Rusland (149 miljard dollar).

Bijna 40 procent van deze uitgaven is bestemd voor de aanschaf van nieuwe wapens; de rest gaat naar infrastructuur, salarissen en militaire oefeningen. De cijfers voor 2025 zijn nog niet berekend, maar het Europees Defensie Agentschap verwacht dat de uitgaven minimaal 381 miljard euro zullen bedragen. Een deel van het budget wordt gebruikt voor steun aan de strijdkrachten van Oekraïne: tussen 2022 en 2024 ging het om 63,2 miljard euro, aangevuld met 11,1 miljard euro uit de Europese Vredesfaciliteit. Trainingsmissies en directe steun aan Oekraïense wapenbedrijven zijn hierin niet meegerekend.

Het grootste deel van de Europese militaire uitgaven gaat echter naar de opbouw van Europese militaire macht, industrie en infrastructuur. Dat omvat ook het versterken van wegen en bruggen voor het vervoer van zwaar militair materieel, naar wat de Duitse vredesbeweging cynisch en bezorgd het 'Oostfront' noemt. Heel Europa wordt gemilitariseerd. NAVO-landen streven inmiddels naar 5 procent van hun BBP voor militaire uitgaven, een ongekend hoog percentage dat door Trump werd geëist en door Europese regeringen is overgenomen.

Een aanzienlijk deel van dit geld wordt uitgegeven in de Verenigde Staten. Want ondanks retoriek over steun aan Europese wapenbedrijven kopen veel generaals en admiraals hun systemen liever in de VS, ook wanneer er Europese alternatieven bestaan. De grootste wapenbedrijven zijn in

handen van grote investeringsmaatschappijen zoals BlackRock, waardoor enorme bedragen aan publiek geld via de wapenindustrie in de zakken van de superrijken verdwijnen.

Inclusieve veiligheid

Veel mensen in Europa nemen als vanzelfsprekend aan dat veiligheid alleen bereikt kan worden door afschrikking en geweldsdreiging. Voor vredesgroepen is het moeilijk om dit uitgangspunt ter discussie te stellen, zeker nu de dominante politieke wind rechtsconservatief, hiërarchisch, patriarchaal, autoritair en militaristisch is. Middenpartijen en groene partijen bewegen hierin mee en ontwikkelen nauwelijks een eigen visie op vrede en veiligheid. En dat terwijl het hoog tijd is om opnieuw te definiëren wat Europese veiligheid is. Los van de obsessie met wapens, geweld en afschrikking, en los van de commerciële belangen van de wapenindustrie. Het is niet zo dat er alleen veiligheid is als we zwaar bewapend zijn; het tegendeel zou wel eens waar kunnen zijn. Veiligheid is gebaat bij rechtvaardigheid en een rechtvaardige vrede, waarin ook de veiligheidsbehoeften van andere landen worden meegewogen: inclusieve veiligheid.

Zelf aan de slag

Het Europese vredesplatform Stop ReArmEU probeert tegenwicht te bieden. Meer dan 800 organisaties ondertekenden een brief aan leden van het Europees Parlement, voorafgaand aan de stemming over het budget voor 2026 en de onderhandelingen over het meerjarenbudget 2028-2034. Zij riepen op om geld niet aan oorlog, maar aan vrede te besteden. Stop ReArmEU organiseert daarnaast online discussies, deelt informatie over aangesloten organisaties en brengt Europese samenwerking tot stand. Ook wordt gewerkt aan een grote demonstratie in Brussel tegen Europese militarisering.

Zoals veel platforms wordt Stop ReArmEU gedragen door vrijwilligers en door mensen die al actief zijn in andere vredesorganisaties. Dat beperkt de slagkracht, maar maakt het initiatief ook 'van ons': onafhankelijk, zonder externe financiers of overheidsgeld. We moeten het als Europese burgers zelf doen. Want hoewel *Dona Nobis Pacem* weer vaak klinkt, weten we allemaal dat vrede ons niet gegeven wordt. Daarvoor moeten we zelf aan de slag. ◀

Deep canvassing: oefening in hoop

In een tijd waarin de vredesbeweging worstelt met groeiende polarisatie, militarisering en de aantrekkingskracht van populistische eenvoud, dringt zich een vraag op: hoe gaan we het gesprek aan met mensen die veiligheid zoeken in harde grenzen, sterke leiders en wapens?

Margreet Hogeterp Tussen aanbellen en opendoen zit vaak maar een paar seconden. Soms voelt het als een eeuwigheid. De deur zwaait open en daar staat hij: groot, getatoeëerd, strak naar achter gekamd haar. Achter hem hangt een bordje: 'Hotel mama. Altijd open'. In kleine letters eronder: 'Betaling graag met kusjes, knuffels en een lach'. Wat volgt is geen debat, geen welles-nietes, geen strijd om gelijk. Wat volgt is een gesprek; langzaam, ongemakkelijk, menselijk. En juist daarin schuilt de politieke kracht. Dit tafereel, beschreven in *De Groene Amsterdammer* van 21 mei 2025, is exemplarisch voor *deep canvassing*: een gespreksmethode die niet mikt op overtuigen met argumenten, maar op verbinding via ervaringen.

Relationeel probleem

De vredesbeweging is historisch gewend om te spreken tegen macht: tegen oorlog, tegen bewapening, tegen geweld. Maar steeds vaker blijkt dat dit spreken langs elkaar heen gaat. De kloof tussen vredesactivisten en mensen die militaire kracht of autoritaire oplossingen omarmen, lijkt onoverbrugbaar. Denk aan discussies over migratie, Israël-Palestina, NAVO-uitbreiding of defensiebudgetten. De reflex is snel: cijfers, analyses, morele argumenten. En toch: hoe sterker de feiten, hoe dieper soms de weerstand. In zijn boek *Hoe praat je met een populist?* benoemt auteur en psycholoog Huub Buijssen scherp wat hier gebeurt: bij diepgaande politieke meningsverschillen gaat het zelden om feiten, maar om identiteit, loyaliteit en ervaren erkenning. Zodra iemand zich aangevallen voelt in wie hij is of waar hij bij hoort, sluiten rationele argumenten de toegang af. Dan wordt luisteren onmogelijk.

Deep canvassing vertrekt vanuit een andere diagnose: polarisatie is niet primair een inhoudelijk

probleem, maar een relationeel probleem.

Mensen veranderen zelden van mening door betere argumenten; ze doen dat wanneer hun vertrouwen groeit. Of, zoals filosoof Jeroen de Ridder het samenvat: overtuigingen zijn besmettelijk – maar alleen via relaties waarin vertrouwen bestaat.

Empatische gesprekken

Deep canvassing ontstond in de Verenigde Staten als antwoord op politieke verlamming. In plaats van korte verkiezingspraatjes ontwikkelden activisten een methode van langdurige, empathische gesprekken. Vrijwilligers bellen aan, leggen een stelling voor en vragen vervolgens niet wat iemand vindt, maar waarom. Ze luisteren zonder te onderbreken, delen ook hun eigen verhaal, en zoeken naar gedeelde waarden onder tegengestelde standpunten.

De Nederlandse variant, opgezet door jonge activisten met wortels in klimaat- en sociale bewegingen, past deze methode toe op thema's als migratie en bestaanszekerheid. Niet toevallig onderwerpen waar ressentiment, angst en machteloosheid samenkomen.

Het gesprek bij de voordeur in Ondiep laat zien hoe dat werkt. De man begint met harde taal over migranten. De canvasser reageert niet met verontwaardiging, maar met een vraag: kent u iemand die een woning zoekt? Het antwoord – zijn dochter, vertrokken naar Spanje – opent een andere laag. De woede verschuift naar verdriet. De vijand wordt geen migrant meer, maar een falend systeem.

Een gedeeld verhaal

Hier raakt *deep canvassing* aan een kernvraag voor de vredesbeweging: welk verhaal vertellen wij over conflict? Populistische en militaristische narratieven zijn vaak eenvoudig en affectief: zij bedreigen ons; kracht is veiligheid; hardheid is realisme. *Deep canvassing* biedt een tegenverhaal dat niet moraliseert, maar herkadert. Het verlegt het conflict van groepen tegen groepen naar mensen tegen structuren.

Die *herframing* is schatplichtig aan het werk van de Amerikaanse rechtsgeleerde Ian Haney López,

die beschrijft hoe elites verdeeldheid zaaien langs lijnen van identiteit om structurele ongelijkheid buiten beeld te houden. Migranten, activisten of 'woke links' worden zondebok, terwijl afbraak van publieke voorzieningen doorgaat. Dat verhaal resoneert verrassend vaak – juist ook bij mensen die zich aangetrokken voelen tot populisme. Voor vredesactivisten is dit een cruciale les. Wie oorlog uitsluitend veroordeelt op morele gronden, mist soms aansluiting bij mensen die oorlog zien als bescherming van wat hen al zo lang ontglipt: zekerheid, waardigheid, controle.

Gedeelde zorg

Een belangrijk inzicht uit *deep canvassing* is dat neutraliteit niet hetzelfde is als oordeelloosheid. De canvasser verbergt zijn of haar overtuiging niet, maar plaatst die in een persoonlijk kader. "Ik ben klimaatactivist", zegt Malin Winter tegen de man aan de deur, "niet omdat ik wil provoceren, maar omdat ik me zorgen maak over onze toekomst." Daarmee wordt activisme geen aanval, maar een gedeelde zorg.

Dit raakt aan een spanning die ook in de vredesbeweging leeft. Hoe blijf je trouw aan geweldloosheid, mensenrechten en internationale solidariteit, zonder jezelf buiten het gesprek te plaatsen? *Deep canvassing* suggereert: door het gesprek te verankeren in ervaringen in plaats van standpunten. Niet: wapens zijn fout, maar: wat maakt dat jij veiligheid zoekt in wapens? Niet: migratie is verrijking, maar: waar ben jij bang voor te verliezen?

Bestaansonzekerheid

Militarisme floreert waar bestaansonzekerheid groeit. Mensen die zich economisch, cultureel of politiek gemarginaliseerd voelen, zoeken houvast in orde, kracht en duidelijke vijandbeelden. De vredesbeweging kan dit wegzetten als irrationeel – of erkennen dat achter militaristische opvattingen vaak dezelfde verlangens schuilgaan als achter pacifisme: veiligheid, bescherming, toekomst.

Deep canvassing maakt die onderstroom zichtbaar. Het gesprek verschuift van abstracte geopolitiek naar concrete levens: woningen, zorg, werk, kinderen. Daar, op dat niveau, ontstaat soms onverwachte overeenstemming. "Volgens mij willen we allebei die basisvoorzieningen terug", zegt Winter. Het is geen compromis, maar een heroriëntatie.

Geen wondermiddel

Tegelijk is *deep canvassing* geen wondermiddel. De methode roept terechte vragen op: hoe open is een gesprek als het doel uiteindelijk normatief is? Hoe voorkom je schijnempathie? En wie heeft

het recht om aan te bellen met 'een ander verhaal', zeker wanneer je zelf hoger opgeleid of relatief bevoorrecht bent?

Deze spanning is herkenbaar voor vredesactivisten. Ook zij balanceren tussen engagement en overtuiging, tussen luisteren en spreken. *Deep canvassing* biedt hier geen pasklare oplossing, maar wel een houding: vertraging. Tijd nemen. Niet schrikken van ongemak. En accepteren dat meningsverandering zelden spectaculair is, maar vaak klein, fragiel en onzichtbaar.

Democratisch herstelwerk

Volgens Jeroen de Ridder corrigeert *deep canvassing* op microniveau een democratisch tekort. In een gezonde democratie voeren burgers voortdurend dit soort gesprekken. In werkelijkheid zijn we opgesloten in echokamers, talkshows en algoritmes. Snelheid is de vijand van begrip; complexiteit wordt verdacht.

Voor de vredesbeweging is dit een belangrijke spiegel. Misschien ligt haar kracht minder in luidere tegenstemmen, en meer in het herstellen van gespreksruimte. Niet om conflicten glad te strijken, maar om ze bewoonbaar te maken.

Relatie volhouden

Deep canvassing leert de vredesbeweging geen nieuwe waarheid, maar een andere manier van aanwezig zijn in conflict. Minder als morele voorhoede, meer als medebewoner van een verscheurde wereld. En juist daarin schuilt een oude, maar urgente pacifistische wijsheid: vrede begint niet bij gelijk krijgen, maar bij het volhouden van de relatie.

Wanneer de man de deur sluit om zich klaar te maken voor zijn huwelijksfeest, is niemand 'bekeerd'. Er is geen overwinning. Alleen een aarzelend "Ik hoop het" op de vraag of we samen iets kunnen veranderen. Maar misschien is dat precies de ruimte waarin vrede begint: niet in consensus, maar in hoop die gedeeld wordt. ◀

Deep canvassing: zoeken naar gedeelde waarden onder tegengestelde standpunten.

NVB schrijft formateur

De Nieuwe Vredesbeweging (NVB) stuurde op 19 januari een brief aan de informateur en formerende politici, plus diverse Kamercommissies. In het begeleidend woord meldt de NVB dat de brief ook is verstuurd aan partijen waarvan zij verwacht 'dat ze misschien oren hebben naar onze ideeën', waaronder PvdD, DENK, SP, Volt en GroenLinks-PvdA.

In de brief pleit de NVB voor een fundamenteel andere veiligheidsstrategie. Aanleiding is volgens de

beweging onder meer de Amerikaanse militaire actie tegen Venezuela en de internationale dreigementen rond Groenland. De NVB stelt dat Europa – inclusief Nederland – het initiatief moet nemen voor ontspanning, vrede en ontwapening, met uiteindelijk een veiligheidsarchitectuur waarin de NAVO niet langer nodig is. Als mogelijke bouwstenen verwijst de brief naar de verdragen van Helsinki (1975) en Parijs (1995), en naar een herzieningsconferentie waarin nieuwe afspraken over veiligheid en mensenrechten worden gemaakt.

Dezelfde NVB-brief keert zich tegen een 'obsessie' met steeds duurdere bewapening en pleit voor nieuw leven in internationaal overleg. In eigen land, stelt de brief, kan een nieuwe regering 'meteen het

goede voorbeeld geven' door te breken met de militaire logica van méér wapens die 'onvermijdelijk altijd ook worden ingezet'. Daaruit volgt volgens de NVB dat een forse groei van militaire uitgaven en uitbreiding van oefenterreinen niet nodig is.

Verder vraagt de beweging om de bestaande wapenexportcontrole te handhaven, "om te voorkomen dat wapentuig in de handen valt van onbetrouwbare actoren".

Ook roept de brief op tot een diplomatiek initiatief rond Oekraïne én tot het verbreken van militaire banden met Israël vanwege de oorlog in Gaza. Tot slot pleit de NVB voor hervorming en versterking van de Verenigde Naties, met eerlijkere invloed voor landen uit het Mondiale Zuiden.

Burgerinitiatief EU–Israël-verdrag

Een Europees burgerinitiatief vraagt om opschorting van de associatieovereenkomst tussen de EU en Israël.

Die overeenkomst vormt de basis voor politieke en economische samenwerking; initiatiefnemers vinden dat de EU het verdrag moet schorsen 'in het licht van Israëls mensenrechtenschendingen'. De Europese Commissie registreerde het initiatief eind 2025; de online inzameling startte vervolgens formeel.

Voor een geldig Europees burgerinitiatief zijn minstens één miljoen geldige handtekeningen nodig, én moeten in minimaal zeven EU-landen de nationale drempels

worden gehaald. De initiatiefpagina van de EU bevat ook praktische informatie over de looptijd en de procedure.

Wat de precieze politieke uitkomst ook wordt: het instrument is interessant voor vredes- en mensenrechtenbewegingen, omdat het een formeel kanaal biedt om EU-beleid op de agenda te zetten. Een succesvol burgerinitiatief verplicht de Europese Commissie niet automatisch tot wetgeving, maar wél tot inhoudelijke reactie en een hoorzitting in het Europees Parlement. (Zie voor een uitleg over dat proces de officiële EU-pagina van het initiatief.)

Meer info en link naar de initiatiefpagina: kerkenvrede.nl > 'Actueel'.

IFOR: Vrede niet door oorlog

De Fellowship of Reconciliation (FOR-USA) publiceerde via IFOR begin januari een uitgebreide verklaring over de

Amerikaanse militaire interventie in Venezuela. IFOR noemt de verklaring '*Peace and justice do not emerge from war and militarism*' en schaarft zich erachter.

De tekst veroordeelt de actie als een schending van Venezolaanse soevereiniteit en verwijst naar internationaal recht (VN-Handvest) en Amerikaanse wetgeving. De verklaring plaatst de interventie bovendien in een langere geschiedenis van Amerikaanse inmenging in Latijns-Amerika en roept op tot politieke verantwoording, humanitaire steun en waakzaamheid voor grondstoffenpolitiek. Opvallend is het morele kader: FOR verbindt de situatie aan Martin Luther King jr. en citeert diens kritiek op de 'verwoestende' verwevenheid van militarisme en onrecht.

Het Europees burgerinitiatief

Beïnvloeding door defensie Hulp gevraagd voor dienstweigeraar

Op vredessite.nl verscheen een bericht dat wijst op een passage uit de Nederlandse Defensie Doctrine (publicatie 2025).

Daarin staat dat het gecontroleerd en gericht vrijgeven van 'al dan niet juiste informatie' een instrument kan zijn om de publieke opinie en percepties te beïnvloeden. Die zin roept vragen op, zeker in een tijd waarin steun voor militarisering vaak draait om beeldvorming, urgentie en dreiging. Los van interpretaties is het goed om te weten dat de passage inderdaad in het officiële document voorkomt (het pdf-bestand is publiek beschikbaar via Defensie). Het vraagt om kritisch burgerschap: welke claims worden gepresenteerd, welke bronnen worden gebruikt, en hoe verhouden communicatiecampagnes zich tot democratische controle?

Een solidariteitscampagne vraagt steun voor Ilya, een Belarussische gewetensbezwaarde die in 2022 naar Litouwen vluchtte en nu risico loopt op uitzetting. Volgens de campagne is zijn asielaanvraag afgewezen en is er dringend juridische hulp nodig, onder meer richting het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

In Belarus is dienstweigering strafbaar; terugkeer kan gevangenis-

straf betekenen. De oproep plaatst zijn zaak in de bredere context van repressie en militarisering, en vraagt financiële steun voor een (spoed)procedure.

Ook mensenrechtenorganen waarschuwen al langer voor de kwetsbare positie van Belarussen die buiten hun land belanden en met uitzetting of rechteloosheid te maken krijgen.

Zie kerkenvrede.nl > 'Actueel'.

Afstandsrocketten in Duitsland

De Verenigde Staten en Duitsland hebben besloten in 2026 drie verschillende typen middellange-afstandsrocketten in Duitsland te plaatsen. Op de raketten zitten krachtige conventionele explosieven, geen atoomkoppen. De moderne raketten zijn gemaakt voor een verrassingsaanval, bereiken hun doelen in Rusland in korte tijd en zijn moeilijk te zien op de radar.

'Nepverhalen over Rusland'

De Amerikaanse econoom Jeffrey D. Sachs heeft een uitgebreid betoog gepubliceerd waarin hij stelt dat veel van het huidige Europese buitenlands beleid is gebouwd op een 'nepverhaal' over de dreiging van Rusland.

Volgens Sachs moet Europa de angst voor Rusland – en ook voor China – van zich afschudden en het veiligheidsdenken herijken om ruimte te maken voor echte diplomatie en vrede.

In een open brief aan de Duitse bondskanselier Friedrich Merz benadrukt Sachs dat de dominante retoriek van vijandschap en militaire dominantie allerminst bijdraagt aan vrede in Europa. Hij pleit ervoor dat Europa afziet van het normaliseren van oorlogsretoriek en in plaats daarvan een nieuw buitenlands beleid ontwikkelt dat rust op werkelijke economische en

veiligheidsbelangen, in plaats van op angst en eenzijdige afhankelijkheid van de Verenigde Staten.

Meer lezen over hoe Sachs verder ingaat op hoe Europa naar een autonoom en vreedzaam buitenlands beleid kan toewerken? Lees het volledige artikel op lavamedia.be.

Geweldloos verzet in VS

Waging Nonviolence publiceert met regelmaat over de staat van geweldloos verzet

in de VS, en verwijst daarbij ook naar onderzoek rond protestdynamiek en effectiviteit. Een terugkerende bron is politicoloog Erica Chenoweth, bekend van onderzoek naar burgerlijke ongehoorzaamheid en geweldloze massabewegingen. De kern van die benadering: geweldloze bewegingen kunnen verrassend krachtig zijn, juist wanneer ze breed, volhardend en strategisch opereren. In Nederland verscheen een vertaling van Chenoweths werk (*Vredelievend verzet. Hoe een kleine minderheid de wereld kan veranderen*), waarin historische casussen laten zien dat geweldloos verzet vaak betere kansen op resultaat heeft dan gewapende strijd; niet omdat machthebbers 'aardiger' zijn, maar omdat deelname lagerdrempelig is en legitimiteit sneller kantelt.

Lied van de profeet

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Heleen Hoek

Servas Nederland
Peace Secretary

Lied van de profeet is door de jury gekozen tot winnaar van de Booker Prize 2023 omdat het zeer actueel is; en een cruciaal boek voor deze tijd is, vergelijkbaar met George Orwells 1984. Een van de motto's komt uit Prediker 1:9: 'Hetgeen er geweest is, hetzelfde zal er zijn, hetgeen er gedaan is, hetzelfde zal er gedaan worden; zodat er niets nieuws is onder de zon.'

De auteur Paul Lynch is geboren in 1977 in Limerick, een arm plaatsje in het zuidwesten van Ierland. Het gezin verhuist naar County Donegal dicht bij de zee. Zijn vader is kustwacht. Als kind leest hij graag en al jong gaat hij in de plaatselijke boekwinkel werken, zodat hij gratis boeken kan lezen. Hij studeert filosofie en Engels in Dublin.

Lied van de profeet (*Prophet Song*) is zijn vijfde roman. Hij wordt beschouwd als een van de belangrijkste Ierse schrijvers van zijn generatie. Zijn schrijfstijl wordt omschreven als poëtisch en tegelijkertijd rauw en realistisch. Het gaat vaak over, hoe gewone mensen omgaan met fysiek en emotioneel zware gebeurtenissen en inperking van vrijheid.

Verlies van vrijheid

Lied van de profeet gaat over Eilish Stack, een Ierse wetenschapper die langzaam maar onafwendbaar steeds meer vrijheid verliest omdat de extreemrechtse overheid steeds autoritairder wordt. Onverwacht wordt haar man Larry opgepakt. Hij is vicevoorzitter van de Onderwijsvakbond van Ierland. Tot het einde blijft het onduidelijk wat er met hem gebeurd is.

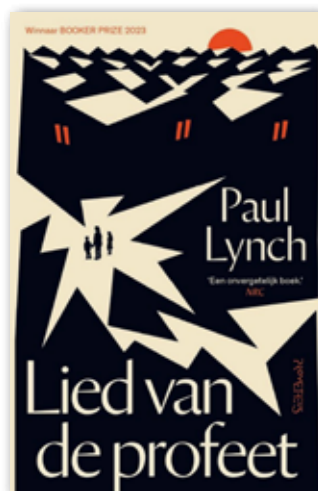
Nu ze alleen is, moet ze bedenken hoe ze haar vier kinderen en haar dementerende vader het best kan beschermen. Ze raakt haar baan kwijt, overall in de stad worden barricades opgeworpen, eten wordt schaarser en duurder. De scholen gaan dicht. Tv, elektriciteit en water worden afgesloten. Zoon Mark wordt opgeroepen voor het leger. Hij

weigert en vlucht. Eilish weet niet waar hij is. Lange tijd is het gezin genoodzaakt om achter gebarricadeerde ramen en deuren binnen te blijven. Dochter Molly blijft moeder trouw en zorgt veelal voor peuter Ben. De dertienjarige Baily is vooral boos op zijn moeder. Hij denkt dat het haar schuld is dat zijn vader weg is. Hij kan niet meer binnenblijven. Eenmaal buiten wordt hij geraakt door een bomscherf en komt in het ziekenhuis. Daarna weet Eilish lange tijd niet waar hij is. Totdat ze bericht krijgt dat hij in het mortuarium is, met littekens van marteling op zijn lichaam.

Op de vlucht

Grootvader Simon vergeet vaak het alledaagse en tegelijkertijd heeft hij soms heel goed door wat er met het land aan de hand is en adviseert hij Eilish weg te gaan. Uiteindelijk besluit Eilish om te gaan vluchten. Ze neemt Molly en de peuter mee naar smokkelaars. Ze komen terecht op een vreselijke plek met vele andere vluchtelingen die ook hopen op een beter leven. Het boek eindigt bij de oceaan waar ze worden afgezet en waar opblaasbootjes klaarliggen.

Lied van de profeet is een dystopische roman. Zeer indringend geschreven en (om het invoelbaar te maken) geplaatst in een voor ons vergelijkbare maatschappij, in Dublin. De lezer wordt meegenomen in de bizarre ervaringen van Eilish; Ze wikt en weegt tussen haar gevoel van verantwoordelijk zijn en kiezen voor een toekomst, als die er al is. *Lied van de profeet* is een belanghebbend en mooi geschreven boek.

'Lied van de profeet',
Paul Lynch.
Vertaling: Tjadine
Stheeman en
Lidwien Biekmann.
Prometheus,
Amsterdam, 2024.

16 januari-27 september

**Art She Crafted:
The Power of Women in Arts & Culture**

In het Wereldmuseum Rotterdam is de tentoonstelling 'Art She Crafted' te zien, waarin meer dan vijftig vrouwelijke kunstenaars centraal staan. De

expositie laat zien hoe vrouwen – van de antieke oudheid tot nu – wereldwijd kunst en cultuur mede vormgaven. Hun invloed is groot, maar bleef vaak onderbelicht in de dominante geschiedschrijving. **Plaats:** Wereldmuseum Rotterdam. **Tijd:** 10.00-17.00 uur. **Info:** rotterdam.wereldmuseum.nl.

20 en 21 maart
**Benefietfeest:
De Nacht is ook van ons**

Een nachtelijk benefiet van Dolle Mina Amsterdam voor het Centrum Seksueel Geweld. Met muziek, dans en ontmoeting wordt de nacht teruggeclaimd als vrije en veilige ruimte. **Plaats:** Bar Baggerbeest, Amsterdam. **Tijd:** 21.00-4.00 uur.

21 maart
Symposium Anti-Zwart racisme

Op zaterdag 21 maart organiseert de NCDR een symposium in het teken van Anti-Zwart racisme ter gelegenheid van de Internationale Dag tegen Racisme en Discriminatie, en de VN Herdenkingsdag voor het Slavernijverleden. Het is een belangrijk moment in het toewerken naar en de ontwikkeling van een Nationaal Actieplan tegen Anti-Zwart racisme.

Info & aanmelden: Mail naar conferentie@bureauncdr.nl, je ontvangt dan een officiële uitnodiging.

16-22 maart
Week van de Circulaire Economie

Tijdens deze landelijke week vinden door heel Nederland activiteiten plaats rond hergebruik, circulair ontwerpen en duurzaam ondernemen. Van lezingen tot workshops en bedrijfsbezoeken: een uitnodiging om anders te kijken naar grondstoffen en consumptie. **Plaats:** diverse locaties. **Info:** deweekvandecirculair economie.nl.

27 maart
De Vrijzinnige Lezing

De discussie over de toegankelijkheid van Europa voor migranten is ook een theologische en daarin biedt de liberale theologie een onmisbare bijdrage. Dat is het thema van De Vrijzinnige Lezing door Ulrich Schmiedel, hoogleraar publieke en politieke theologie. Thema's als geloof, samenleving en verantwoordelijkheid staan centraal. **Plaats:** Geertekerk, Utrecht. **Tijd:** 20.00 uur. **Info:** vrijzinnig.nl.

11 april
Menno Simonslezing

Theatermaker en schrijver Rebekka de Wit verzorgt de elfde Menno Simonslezing. Een middaglezing op het snijvlak van kunst, ethiek en maatschappelijke betrokkenheid. **Plaats:** Singelkerk, Amsterdam. **Tijd:** 16.00-17.30 uur. **Info:** doopsgezinden.nl.

16 april
Nationale Klimaat Expo

Groot publieksevenement over klimaatbestendige en gezonde leefomgevingen, met aandacht voor water, hitte en vergroening van steden. **Plaats:** Expo Houten. **Tijd:** 9.00-16.00 uur. **Info:** nationaleklimaatexpo.nl.

22 april
Dag van de Aarde (Earth Day)

Wereldwijde actiedag voor de aarde, met ook in Nederland tal van lokale initiatieven rond natuur, klimaat en duurzaamheid. **Info:** dagvandeearde.nl.

Elke eerste zondag van de maand
Wake Zeist

Wake voor mensen die zonder strafblad toch achter slot en grendel zitten. Voor levens die stilstaan buiten ons blikveld. Voor *Human*. Voor *Rights*. De wake wordt georganiseerd door Wake Zeist (kerken en mensen uit Zeist, Baarn, Culemborg en wie zich aan wil sluiten). **Plaats:** bij Justitieel Complex Zeist. **Tijd:** 16.30 uur. **Info:** wakezeist.nl.

Geef mij een klein begin

Geef mij een klein begin van liefde,
een stem die de eenzaamheid openzingt,
een hand die het glas van de vreugde klinkt,
een hart dat klopsent liefde, liefde, liefde

Woorden van zo gezegd, zo gedaan,
schouders die blijdschap aandrigen,
voeten om vrolijk op pad te gaan,
ogen die niemand overvragen.

Geef mij, o Heer, want liefhebben
is mijn enige kans van bestaan.

Jaap Zijlstra

Uit: 'De taal der liefde', Uitgeverij Kok, 2016

